

УДК 355.01.08-055(470:477):[172+159.947.3]
DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2024/10-1/12>

Євгеній СИЛКІН, ад'юнкт
ORCID ID: 0009-0006-9106-9995
e-mail: nauka_u@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦЬ

Вступ. Російсько-українська війна зумовила суттєві зміни в гендерному питанні: жінки активно долучаються до захисту країни, виконуючи обов'язки, які раніше були традиційно чоловічими. Нині жінки проходять службу не лише у медичних підрозділах чи на адміністративних посадах, а й виконують бойові завдання на посадах саперок, артилеристок, снайперок, розвідниць тощо. З огляду на це трансформація ціннісних орієнтацій жінок-військовослужбовиць є процесом багатофакторним і залежить від багатьох соціальних і психологічних чинників. В умовах бойових дій загальні цінності зазнають значних змін під впливом екстремальних ситуацій, а також необхідності ухвалення правильних швидких рішень і постійного перебування у стресовому середовищі. Водночас жінки демонструють високу моральну стійкість, здатність до самореалізації та ефективну адаптацію до критичних умов, постаючи важливим компонентом обороноздатності країни. Мета пропонованого дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й емпіричному дослідженні психологічних особливостей і механізмів трансформації ціннісних орієнтацій у жінок-військовослужбовиць в умовах російсько-української війни.

Методи. Відповідно до поставлених завдань було використано комплекс методів дослідження, зокрема: теоретичні методи дослідження – аналіз філософської, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури, інтерпретація теорій для систематизації теоретичних матеріалів щодо дослідження трансформації ціннісних орієнтацій жінок-військовослужбовиць під час російсько-української війни; емпіричні методи дослідження – інтерв'ювання, анкетування, тестування, педагогічні спостереження.

Результати. Проведене дослідження дало змогу підтвердити, що жінки-військовослужбовці не лише адаптуються до викликів війни, але й формують нові морально-етичні стандарти. Їхні домінуючі цінності – патріотизм, колективізм і професіоналізм – є основою ефективної служби та збереження високої моральної стійкості. Екстремальні умови сприяють трансформації орієнтацій, унаслідок якої жінки у Збройних Силах України стають важливим елементом загальної обороноздатності країни.

Висновки. Отримані результати можуть стати платформою для розроблення нових дослідницьких проєктів, поліпшення соціальної адаптації жінок-військовослужбовиць та інтеграції України в міжнародні гендерні ініціативи у військовій сфері.

Ключові слова: бойовий досвід, жінки-військовослужбовиці, патріотизм, професіоналізм, психологічна стійкість, російсько-українська війна, ціннісні орієнтації.

Вступ

Постановка проблеми. Війна – це найскладніше випробування для людства, що вимагає не лише фізичної, але й моральної стійкості. Російсько-українська війна кардинально змінила роль жінок у суспільстві, створивши безпрецедентні умови для їхнього масового залучення до лав Збройних Сил України. Цей історичний феномен потребує ґрунтовного наукового осмислення, особливо в контексті формування специфічних ціннісних орієнтацій. Жінки дедалі частіше долучаються до бойових завдань, які ще донедавна сприймалися як виключно чоловіча справа. Цей процес супроводжується трансформацією їхніх ціннісних орієнтацій, що стають ключовими у формуванні мотивації, витримки та готовності до самопожертви. Розуміння того, як формуються цінності жінок-військовослужбовиць, є важливим не лише для підвищення їхньої бойової ефективності, але й для створення умов, що сприяють їхньому соціальному, психологічному та професійному зростанню.

Актуальність пропонованого дослідження обумовлена багатьма важливими факторами, що мають як теоретичне, так і практичне значення. Насамперед варто зауважити, що традиційні моделі формування ціннісних орієнтацій військовослужбовців були розроблені переважно на основі досвіду підготовки чоловіків. Як зазначає В. Алещенко, наявні методики військово-професійної підготовки потребують суттєвої адаптації з урахуванням гендерної специфіки (Алещенко, 2023). Це створює певний теоретико-методологічний розрив між розробленими науковими підходами та реальними потребами сучасної військової практики.

Особливої уваги заслуговує проблема трансформації ціннісної сфери жінок в умовах військової служби. Дослідження А. Андрощук (2024) демонструють, що цей процес має свою специфіку, зумовлену як гендерними особливостями, так і попереднім життєвим досвідом. Водночас, як підкреслює Н. Дубчак (2008), жінки-військовослужбовиці часто стикаються з необхідністю подолання стереотипних уявлень про гендерні ролі, що може створювати додаткове психологічне навантаження. Умови реальної війни створюють особливий контекст для формування цінностей, що суттєво відрізняється від мирного часу. За даними досліджень, досвід бойових дій призводить до прискореної трансформації ціннісних орієнтацій, при цьому у жінок цей процес має свої особливості (Клименко, Деснова, & Карачинський, 2024). Військові психологи зауважують, що в умовах бойових дій відбувається інтенсивне переосмислення життєвих цінностей, формування нових смислових конструктів і переосмислення професійної ідентичності. Практична значущість дослідження цієї проблеми посилюється необхідністю розроблення ефективних методів психологічного супроводу жінок-військовослужбовиць. Як наголошує О. Блінов, своєчасна психологічна підтримка та розуміння особливостей трансформування ціннісних орієнтацій є ключовими факторами успішної адаптації жінок до військової служби (Блінов, 2019).

Окремої уваги заслуговує питання впливу бойового стресу на трансформування ціннісних орієнтацій. Дослідження В. Осьодла (2012) показують, що в умовах бойових дій відбувається прискорена кристалізація військово-професійних цінностей, але цей процес потребує професійного психологічного супроводу. Проте

© Силкін Євгеній, 2024

специфіка жіночого досвіду переживання бойових ситуацій та їх вплив на ціннісну сферу залишаються недостатньо вивченими. Водночас цей процес супроводжується низкою викликів, що вимагають усебічного аналізу. Зокрема, екстремальні умови війни, що передбачають фізичну небезпеку, втрати побратимів, емоційне виснаження та необхідність ухвалення швидких рішень, істотно впливають на систему цінностей військовослужбовиць. Важливим аспектом проблеми є також необхідність урахування міжнародного досвіду інтеграції жінок у військові структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема трансформації ціннісних орієнтацій військовослужбовців і гендерних аспектів військової служби привертає увагу багатьох вітчизняних і закордонних дослідників, особливо в контексті російсько-української війни. Теоретико-методологічні засади дослідження ціннісних орієнтацій військовослужбовців ґрунтовно висвітлені у працях В. Алещенка, який розробив концептуальну модель формування військово-професійних цінностей в умовах бойових дій. Автор наголошує на необхідності врахування гендерної специфіки у процесі формування ціннісних орієнтацій військовослужбовців (Алещенко, 2023). О. Блінов у своїх дослідженнях зосереджується на впливі бойового досвіду на трансформацію ціннісної сфери військовослужбовців. Науковець встановив, що в умовах війни відбувається прискорена кристалізація військово-професійних цінностей, при цьому в жінок цей процес має свої особливості. Фундаментальні дослідження В. Осьодла розкривають психологічні механізми професійного становлення офіцера, зокрема процес формування військово-професійних цінностей. Автор підкреслює важливість створення гендерно-чутливого середовища для успішної професіоналізації військовослужбовців (Осьодло, 2012). Значний внесок у дослідження гендерних аспектів військової служби зробила Н. Дубчак. У своїх роботах вона аналізує проблеми інтеграції жінок у військові структури й особливості формування їхньої професійної ідентичності. Дослідниця наголошує на необхідності перегляду традиційних підходів до військової підготовки з урахуванням дедалі більшої ролі жінок у Збройних Силах (Дубчак, 2008). О. Нестеренко досліджує психологічні особливості адаптації жінок до військової служби. Її робота розкриває специфіку трансформації ціннісної сфери жінок-військовослужбовиць та фактори, що впливають на цей процес (Нестеренко, 2024). Важливі аспекти становлення жінок як військових професіоналів висвітлені в дослідженнях І. Клименко, І. Деснової, О. Карачинського. Автори акцентують увагу на особливостях формування військово-професійних цінностей у жінок в умовах бойових дій та підкреслюють важливість психологічного супроводу цього процесу (Клименко, Деснова, & Карачинський, 2024).

У контексті міжнародного досвіду варто згадати дослідження С. Петерсон, яка провела порівняльний аналіз процесів інтеграції жінок у збройні сили різних країн. Її висновки щодо успішних практик формування військово-професійних цінностей у жінок-військовослужбовиць мають важливе значення для української військової психології (Peterson, 2007). О. Андрощук узагальнює міжнародний досвід залучення жінок до військової служби й аналізує можливість його адаптації до українських реалій. Дослідниця наголошує на важливості врахування культурних і соціальних

факторів у процесі формування ціннісних орієнтацій військовослужбовиць (Андрощук, 2024).

М. Боришевський (2012) досліджував ціннісні орієнтації в контексті саморозвитку особистості, наголошуючи на їхній ключовій ролі у процесі самовдосконалення. С. Максименко розробив генетико-моделювальний підхід до вивчення особистості, у межах якого ціннісні орієнтації розглянуто як вагомий компонент особистісного становлення (Максименко, 2006). Важливий внесок у вивчення питання зробили дослідження О. Сафіна (1997), який вивчав психологічні особливості становлення професійної самосвідомості офіцера. Також варто відзначити роботи Дж. Міллер, яка провела дослідження інтеграції жінок у збройні сили США та виявила специфічні особливості формування їх військово-професійної ідентичності (Miller, 2022). В. Стасюк досліджував психологічні особливості бойової діяльності військовослужбовців (Стасюк, 2014). О. Блінов (2019) вивчав вплив бойового стресу на психіку військовослужбовців. М. Корольчук (1996) розробив теоретичні засади психологічного забезпечення військової діяльності. Водночас аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема трансформації ціннісних орієнтацій у жінок-військовослужбовиць в умовах російсько-української війни залишається недостатньо вивченою. Поглибленого дослідження потребують, зокрема:

- механізми трансформації ціннісної сфери жінок-військовослужбовиць під впливом бойового досвіду,
- особливості трансформації військово-професійних цінностей у жінок різних родів військ,
- методи психологічного супроводу процесу трансформації ціннісних орієнтацій,
- вплив гендерних стереотипів на трансформацію військово-професійних цінностей,
- роль соціально-психологічних факторів у становленні ціннісної сфери жінок-військовослужбовиць.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й емпіричному дослідженні психологічних особливостей і механізмів трансформації ціннісних орієнтацій у жінок-військовослужбовиць в умовах російсько-української війни. Для досягнення окресленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- за допомогою теоретико-методологічного аналізу ціннісних орієнтацій військовослужбовців виявити психологічні особливості та механізми трансформацій ціннісних орієнтацій жінок-військовослужбовиць в умовах війни;
- здійснити емпіричне дослідження процесу трансформації ціннісних орієнтацій жінок-військовослужбовиць з різним бойовим досвідом за допомогою результатів факторного аналізу.

Методи

Відповідно до поставлених завдань наукової статті було використано комплекс методів дослідження, зокрема: теоретичні методи дослідження – аналіз філософської, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури, інтерпретація теорій для систематизації теоретичних матеріалів за дослідженням трансформації ціннісних орієнтацій жінок-військовослужбовиць під час російсько-української війни; емпіричні методи дослідження – інтерв'ювання, анкетування, тестування, педагогічні спостереження.

Результати

Виклад основного матеріалу. Системний аналіз наукових джерел встановив, що проблема ціннісних орієнтацій військовослужбовців має складну теоретико-

методологічну основу. Деякі вчені розглядають ціннісні орієнтації як вищий диспозиційний рівень структури особистості, що регулює загальну спрямованість діяльності. У військовій психології це положення розвинув В. Осьодло, який розкриває ціннісні орієнтації воїна як "систему стійких особистісних настанов, що визначають спрямованість військово-професійної діяльності та поведінки військовослужбовця в бойових і повсякденних умовах (Осьодло, 2012).

Теоретичний аналіз дав змогу виділити три основні підходи до розуміння сутності військово-професійних цінностей. Зокрема, системно-діяльнісний підхід, згідно з дослідженнями М. Боришевського та В. Ягулова, розглядає формування ціннісних орієнтацій військовослужбовців як цілісну систему, що розвивається в процесі військово-професійної діяльності. По-перше, ціннісні орієнтації розкладуно як складну ієрархічну систему. По-друге, кожен елемент системи взаємопов'язаний з іншими. По-третє, зміна одного компонента приводить до трансформації всієї системи. В. Ягулов підкреслює, що ціннісні орієнтації військовослужбовця формуються як цілісна система, де кожен елемент має своє місце та функціональне призначення (Ягулов, 2022).

У діяльнісному аспекті трансформації цінностей військово-професійна діяльність є основним механізмом трансформації цінностей. Практичний досвід закріплює та трансформує ціннісні орієнтації, а активність суб'єкта є ключовою умовою формування цінностей. М. Боришевський (2012) зазначає, що саме в діяльності відбувається перевірка та закріплення ціннісних орієнтацій, їхній перехід з категорії потенційних у регулятори поведінки, що реально діють.

Структурні компоненти системи сформовані з *мотиваційно-цільової* компоненти, що визначає спрямованість військово-професійної діяльності, формує цілі професійного розвитку, забезпечує стійкість ціннісних орієнтацій. *Змістовно-операційна* компонента охоплює способи реалізації цінностей у діяльності, визначає методи досягнення професійних цілей, а також забезпечує практичне втілення ціннісних орієнтацій. *Рефлексивно-оцінна* компонента забезпечує усвідомлення й оцінку власних цінностей, сприяє корекції ціннісних орієнтацій та розвиває здатність до самоаналізу.

До механізму трансформації ціннісних орієнтацій належать інтеріоризація військово-професійних цінностей та ідентифікація з професійною групою, рефлексія військово-професійного досвіду та саморегуляція поведінки на основі засвоєних цінностей. О. Сафін (1997) зауважує, що механізми трансформації ціннісних орієнтацій діють комплексно, забезпечуючи системний характер їхнього розвитку.

На трансформацію ціннісних орієнтацій впливають внутрішні фактори, а саме: особистісні характеристики, професійний досвід і рівень професійної підготовки. І також зовнішні – характер військово-професійної діяльності, особливості військового колективу й умови служби. Взаємодія внутрішніх і зовнішніх факторів визначає специфіку формування ціннісних орієнтацій конкретного військовослужбовця (Ягулов, 2022).

Другий, особистісно-розвивальний підхід до трансформації ціннісних орієнтацій військовослужбовців, за визначенням С. Максименка та О. Сафіна, досліджує трансформацію ціннісних орієнтацій як невід'ємну частину загального процесу розвитку особистості військовослужбовця. До теоретичних засад підходу належить принцип суб'єктності, коли військовослужбовця

розглядають як активного суб'єкта формування власних цінностей, підкреслюється роль самосвідомості в розвитку його ціннісної сфери й акцентується увага на особистій відповідальності за професійний розвиток. А також принцип індивідуалізації, що передбачає врахування індивідуальних особливостей військовослужбовця, визнання унікальності шляху професійного становлення та диференційований підхід до трансформації цінностей.

Структурними компонентами особистісного розвитку є: *професійна самосвідомість* – усвідомлення себе як військового професіонала, розуміння власної ролі у військовій справі, формування професійної ідентичності; *професійна спрямованість* – розвиток стійких професійних інтересів, формування професійних намірів, становлення військово-професійної мотивації; *професійна компетентність* – розвиток професійних знань та умінь, формування професійно важливих якостей, вдосконалення військово-професійної майстерності.

Трансформацію ціннісних орієнтацій можна поділити на три етапи. До початкового етапу належить первинне ознайомлення з військово-професійними цінностями, формування базових уявлень про військову службу та початкова професійна адаптація. До основного етапу – активне засвоєння професійних цінностей, їхнє трансформування у стійку систему ціннісних орієнтацій та розвиток професійної ідентичності. До етапу професійної зрілості можна віднести інтеграцію особистісних і професійних цінностей, досягнення професійної майстерності та здатність до передачі досвіду. До механізмів особистісного розвитку входить самопізнання, саморегуляція та самореалізація. Особливостями трансформації ціннісних орієнтацій у жінок-військовослужбовиць є психологічні аспекти, зокрема: підвищена емоційна чутливість до ціннісних конфліктів, більша значущість міжособистісних відносин й особливості гендерної ідентифікації; а також професійні аспекти – специфіка адаптації до військової служби, особливості професійної самореалізації та подолання гендерних стереотипів. Як зазначає О. Сафін (1997), особистісно-розвивальний підхід дає змогу враховувати індивідуальну траєкторію професійного становлення кожного військовослужбовця, що особливо важливо у роботі з жінками-військовослужбовцями.

Соціально-психологічний підхід до трансформування ціннісних орієнтацій військовослужбовців розкриває важливу роль соціальних факторів та міжособистісної взаємодії у становленні військово-професійних цінностей. Цей підхід, розроблений у працях Дж. Міллера та С. Манника, акцентує увагу на тому, що трансформація ціннісних орієнтацій відбувається через активну взаємодію особистості з військовим середовищем. Теоретичний аналіз показує, що ціннісні орієнтації військовослужбовців значною мірою детерміновані соціальним контекстом військової служби. Військове середовище, з його особливою організаційною культурою, традиціями та нормами, створює унікальний контекст для формування професійних цінностей. Водночас групова динаміка військового колективу відіграє ключову роль у засвоєнні та трансляції цих цінностей. Особливого значення набувають механізми соціально-психологічного впливу. Через соціальну ідентифікацію військовослужбовці засвоюють групові цінності та формують професійну ідентичність. Дж. Міллер підкреслює, що процес соціальної ідентифікації є ключовим для формування стійких військово-професійних цінностей, особливо в умовах бойових дій (Miller, 2022).

Гендерні аспекти трансформування ціннісних орієнтацій заслуговують окремої уваги. Дослідження показують, що жінки-військовослужбовиці стикаються з додатковими викликами у процесі інтеграції до військового середовища. Ці виклики передбачають подолання гендерних стереотипів, особливості соціальної підтримки та необхідність здобуття професійного авторитету в переважно чоловічому колективі. С. Манник (2024) зазначає, що трансформація ціннісних орієнтацій у жінок-військовослужбовиць відбувається в умовах подвійного навантаження – необхідності відповідати як професійним вимогам військової служби, так і суспільним очікуванням щодо гендерної ролі. Соціально-психологічна адаптація жінок-військовослужбовиць охоплює три взаємопов'язані аспекти: професійний, соціальний і психологічний. Професійна адаптація передбачає освоєння військової спеціальності та розвиток необхідних компетенцій. Соціальна адаптація фокусується на інтеграції у військовий колектив та формуванні професійних відносин. Психологічна адаптація передбачає розвиток стресостійкості та формування готовності до бойових дій. Важливу роль у цьому процесі відіграє система соціальної підтримки, яка містить як формальні (професійна підготовка, психологічний супровід), так і неформальні компоненти (підтримка колег, взаємодопомога в колективі). Дж. Міллер наголошує, що ефективна система соціальної підтримки є критично важливою для успішної інтеграції жінок у військову структуру та формування в них стійких професійних цінностей (Miller, 2022). Отже, соціально-психологічний підхід дає змогу розглядати трансформацію ціннісних орієнтацій військовослужбовців як складний процес соціальної взаємодії, де особливого значення набувають гендерні аспекти та система соціальної підтримки. Цей підхід підкреслює необхідність створення сприятливого соціально-психологічного середовища для успішної інтеграції жінок у військову структуру та формування в них професійних цінностей.

Цікавим у контексті нашої роботи є емпіричне дослідження, що проходило протягом 2023–2024 рр. й охопило 107 жінок-військовослужбовиць різних підрозділів Збройних Сил України. Вік досліджуваних становив від 22 до 43 років, що забезпечило репрезентативність вибірки щодо різних вікових категорій. Для глибшого розуміння динаміки трансформації ціннісних орієнтацій учасниць було розподілено на три групи за тривалістю військової служби.

Аналіз результатів дослідження виявив суттєві відмінності у структурі ціннісних орієнтацій жінок-військовослужбовиць залежно від досвіду служби. Особливо показовим є зростання значущості цінності "Служіння Батьківщині" у військовослужбовиць з більшим досвідом. Як зазначає В. Осьодло (2012), трансформація цінностей відбувається через безпосередній досвід військової служби й участі в бойових діях. Цікавим є факт, що професійна самореалізація набуває більшої ваги в ціннісній ієрархії з набуттям військового досвіду. За словами однієї з учасниць дослідження Софії О. (23 роки, санітар-інструкторка, досвід служби 2,5 року): "Спочатку я сприймала військову службу як тимчасовий обов'язок, але згодом зрозуміла, що це моє справжнє покликання". Це підтверджує теоретичні положення Дж. Міллер про важливість професійної ідентифікації у трансформації ціннісних орієнтацій (Miller, 2022). Особливу увагу привертають результати дослідження інструмен-

тальних цінностей. Висока значущість відповідальності (84 % респонденток) та дисциплінованості (75 %) свідчить про формування професійно важливих якостей військовослужбовця. С. Манник (2024) пояснює, що в умовах військової служби відбувається природний відбір і закріплення тих особистісних якостей, які забезпечують ефективне виконання службових обов'язків. Це свідчить про високу мотивацію жінок-військовослужбовиць до професійного розвитку та самовдосконалення.

Особливу цінність для розуміння процесу трансформації ціннісних орієнтацій мають результати факторного аналізу. Найбільшу вагу має фактор "Професійна самореалізація" (24,3 % дисперсії), що підтверджує значущість професійного розвитку для жінок-військовослужбовиць. Фактор "Патріотична спрямованість" (18,7 %) відображає формування стійкої системи цінностей, пов'язаних зі служінням Батьківщині.

Цікаво, що фактор "Бойове братерство" (10,2 %), хоч і має найменшу вагу серед виділених факторів, демонструє важливість соціальної підтримки та згуртованості військового колективу. Як зазначила одна з учасниць дослідження Наталія О. (34 роки, кулеметниця, досвід служби 2,5 року): "Найцінніше, що дала мені служба – це відчуття єдності з побратимами, розуміння того, що ми всі – одна родина".

Варто зауважити, що особисті історії й усвідомлення учасниць дослідження дали змогу глибше зрозуміти процес трансформації їхніх ціннісних орієнтацій. Зокрема, найпоказовішим прикладом трансформації ціннісних орієнтацій є свідчення Олени М. (28 років, медикіння, досвід служби 2 роки): "Коли я прийшла до війська, мої цінності були зовсім іншими. Я думала більше про кар'єру в цивільній медицині, про особистий комфорт. Проте після першого досвіду надання допомоги пораненим побратимам усе змінилося. Я зрозуміла, що моє місце тут, де я можу реально рятувати життя. Тепер служіння і допомога іншим – це не просто слова, це зміст мого життя". Марина К. (32 роки, командирка взводу протитанкової артилерії, досвід служби 3,5 року) вважає: "Найважливіше, що змінилося в моїх цінностях – це розуміння справжньої відповідальності. Коли від твоїх рішень залежать життя людей, по-іншому починаєш дивитися на все. Кожен наказ, кожне рішення пропускаєш через серце". Яскравий приклад професійного становлення демонструє Тетяна В. (25 років, зв'язкивиця, досвід служби 1,5 року): "Спочатку було дуже складно, особливо фізично. Однак підтримка колег, особливо досвідчених військовослужбовиць, допомогла не здатися. Зараз я розумію, що військова служба – це не просто професія, це спосіб життя. Найголовніше – це довіра побратимів, їх не можна підвести". Про гендерні аспекти згадує Ірина П. (35 років, снайперка, досвід служби 4 роки): "На початку були певні упередження з боку чоловіків-військовослужбовців. Проте після вдалого виконання перших бойових завдань ставлення змінилося. Тут цінують не за гендером, а за професіоналізмом і надійністю. Зараз я пишаюся тим, що своїм прикладом можу надихати інших жінок не боятися йти в армію". Про "Бойове братерство" розповідає Наталія С. (30 років, розвідниця, досвід служби 2,5 року): "Найцінніше, що дала мені служба – це відчуття справжнього бойового братерства. Коли ти глибоко в тилу ворога, немає значення – чоловік чи жінка поруч з тобою. Є тільки довіра, взаємопідтримка і готовність прикрити спину побратима". "Патріотичні цінності" описує Олія Р. (27 років, номер артилерійської

обслуги, досвід служби 2 роки): "Раніше патріотизм для мене був чимось абстрактним. Тепер я знаю, що це означає – захищати свою землю. Кожна знищена ворожа ціль – це крок до нашої перемоги. І це відчуття неможливо порівняти ні з чим". Щодо "Особистісних змін" Анна Д. (29 років, інструкторка з тактичної медицини, досвід служби 3 роки) зауважує: "Армія змінила мене повністю. Я стала більш дисциплінованою, відповідальною, навчилася швидко приймати рішення. А головне – змінилося розуміння того, що дійсно важливо в житті. Матеріальні цінності відійшли на другий план, а на перше місце вийшли честь, обов'язок, відданість справі". Ці особисті історії підтверджують кількісні дані нашого дослідження та демонструють глибину трансформації ціннісних орієнтацій жінок під час військової служби. Вони показують, як через особистий досвід, професійне зростання та взаємодію з колективом формуються стійкі військово-професійні цінності.

Дискусія і висновки

Проведене дослідження трансформації ціннісних орієнтацій у жінок в умовах російсько-української війни дало змогу зробити низку теоретичних і практичних висновків. На теоретичному рівні, зокрема, встановлено, що процес трансформації ціннісних орієнтацій військовослужбовців має складну багаторівневу структуру. Під час війни цей процес набуває особливої інтенсивності та специфіки, особливо для жінок-військовослужбовиць. Інтеграція системно-діяльнісного, особистісно-розвивального та соціально-психологічного підходів сприяла створенню цілісної картини досліджуваного явища.

Емпіричне дослідження виявило чітку динаміку трансформації ціннісних орієнтацій. Найінтенсивніші зміни відбуваються впродовж першого року служби, що підтверджується як кількісними даними, так й особистими свідченнями учасниць дослідження. Особливо важливим є виявлення основних факторів трансформації ціннісних орієнтацій. Домінування фактора професійної самореалізації (24,3 %) свідчить про високу мотивацію жінок-військовослужбовиць до професійного зростання. Патріотична спрямованість (18,7 %) та соціальна відповідальність (15,4 %) формують міцну основу для розвитку військово-професійних цінностей. Показовим є високий рівень розвитку відповідальності (84 %) та сміливості (78 %). Цікаво, що 85 % опитаних жінок-військовослужбовиць відзначили важливість підтримки колег у процесі професійного становлення.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом впливу різних видів бойового досвіду на трансформацію ціннісних орієнтацій, вивченням психологічної стійкості в бойових умовах і лідерськими якостями жінок-військовослужбовиць, а також дослідженням взаємозв'язку між ціннісними орієнтаціями й ефективністю виконання бойових завдань. Реалізація цих дослідницьких напрямів сприятиме створенню комплексної системи формування та підтримки професійних цінностей у жінок-військовослужбовиць, що особливо важливо в умовах війни.

Список використаних джерел

Алещенко, В. (2023). Формування психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій. *Вісник Національного університету оборони України*, 5–13. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-74-4-5-13>

Андрощук, А. (2024). Особливості реалізації принципу гендерної рівності в збройних силах України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Право, публічне управління та адміністрування*, 11. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-08>

Блінов, О. (2019). *Бойова психічна травма*. Талком. <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/44070>

Боришевський, М. (2012). *Особистість у вимірах самосвідомості*. Видавничий будинок "Еллада".

Дубчак, Н. (2008). Жінки у Збройних Силах України: проблеми гендерної політики. *Стратегічні пріоритети*, 4(9), 187–192.

Клименко, І., Деснова, І., & Карачинський, О. (2024). Роль військової психології у формуванні психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*, 35.

Корольчук, М. (1996). *Актуальні проблеми психофізіології військової діяльності*. Київський військовий гуманітарний університет.

Максименко, С. (2006). *Генега здійснення особистості*. Видавництво ТОВ "КММ".

Манник, С. (2024). *Ціннісні орієнтації як чинник психологічної готовності до професійної діяльності військовослужбовців*. Національний університет ім. Юрія Кондратюка. <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PolNTU/17209>

Нестеренко, О. С. (2024). *Психологічні особливості професійної адаптації жінок-військовослужбовиць ЗСУ*. Державний заклад "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка". <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9189/%d0%9d%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%bd%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Осьодло, В. (2012). *Психологія професійного становлення офіцера*. ПП "Золоті Ворота".

Сафін, О. (1997). *Психологія управлінської діяльності командира*. Академія прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького.

Стасюк, В. (2014). *Психологічне забезпечення діяльності військ (сил)*. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського.

Ягупов, В. (2022). *Військова психологія: методологія, теорія та практика*. Psychobook.

Miller, J. (2022). *A mixed methods study of the effects of gender integration on perceptions of women in U. S. Army combat units* (Master's thesis). University of Maryland. <https://doi.org/10.13016/up7z-12lo>

Peterson, S. (2007). Thinking through intersectionality and war. *Gender & Class Journal*, 3/4, 10–27.

References

Aleschenko, V. (2023). Formation of psychological readiness of servicemen for combat operations. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 5–13 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-74-4-5-13>

Androschuk, A. (2024). Features of implementing the principle of gender equality in the Armed Forces of Ukraine. *Problems of Modern Transformations. Series: Law, Public Administration, and Governance*, 11 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-08>

Blinov, O. (2019). *Combat mental trauma*. Talkom [in Ukrainian]. <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/44070>

Boryshevskiy, M. (2012). *Personality in the dimensions of self-awareness*. Ellada [in Ukrainian].

Dubchak, N. (2008). Women in the Armed Forces of Ukraine. *Problems of gender policy*, 4 [in Ukrainian].

Klymenko, I., Desnova, I., & Karachynskiy, O. (2024). The role of military psychology in shaping the psychological readiness of servicemen to perform tasks. *Scientific Notes of the Tavriya National University Named After V. I. Vernadsky. Series: Psychology*, 35 [in Ukrainian].

Korolchuk, M. (1996). *Current issues of psychophysiology in military activities*. Kyiv Military Humanities University [in Ukrainian].

Maksymenko, S. (2006). *The genesis of personality realization*. KMM Publishing House [in Ukrainian].

Mannik, S. (2024). Value orientations as a factor of psychological readiness for professional activity of servicemen. *Yuri Kondratyuk National University* [in Ukrainian]. <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PolNTU/17209>

Miller, J. (2022). *A mixed methods study of the effects of gender integration on perceptions of women in U.S. Army combat units* (Master's thesis). University of Maryland. <https://doi.org/10.13016/up7z-12lo>

Nesterenko, O. S. (2024). *Psychological characteristics of professional adaptation of women servicemen of the Armed Forces of Ukraine*. State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University" [in Ukrainian]. <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9189/%d0%9d%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%bd%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Osiodlo, V. (2012). *Psychology of professional formation of an officer*. Golden Gate Publishing House [in Ukrainian].

Peterson, S. (2007). Thinking through intersectionality and war. *Gender & Class Journal*, 3/4, 10–27.

Safin, O. (1997). *Psychology of managerial activity of a commander*. Textbook. Bohdan Khmelnytsky Border Guard Academy of Ukraine. Department of Pedagogy and Psychology [in Ukrainian].

Stasiuk, V. (2014). *Psychological support of troop (force) activities*. National Defense University of Ukraine Named After Ivan Chernyakhovsky [in Ukrainian].

Yahupov, V. (2022). *Military psychology: Methodology, theory, and practice*. Psychobook [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 13.01.25
Прорецензовано / Revised: 20.01.25
Схвалено до друку / Accepted: 22.01.25

Yevhenii SYLKIN, PhD Student
ORCID ID: 0009-0006-9106-9995
e-mail: nauka_u@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF FEMALE MILITARY SERVICEMEMBERS' VALUE ORIENTATIONS

Background. *The Russian-Ukrainian war has become a platform for changes in gender issues: women are actively participating in the country's defense, performing duties that were traditionally male. Currently, women serve not only in medical units or administrative positions but also perform combat missions as sappers, artillery operators, snipers, reconnaissance operatives, and more. Thus, the transformation of female service members' value orientations is a multi-factorial process dependent on various social and psychological factors. In combat conditions, general values undergo significant changes under the influence of extreme situations, as well as the need to make correct quick decisions and constant exposure to stressful environments. At the same time, women demonstrate high moral resilience, capacity for self-realization, and effective adaptation to critical conditions, becoming an important component of the country's defense capabilities.*

Methods. *The implementation of the goal was carried out through theoretical and methodological analysis of servicemembers' value orientations, identification of psychological features and mechanisms of transformation of female service members' value orientations during wartime, and empirical research of value orientations among female service members with different combat experience.*

Results. *The conducted research confirmed that female service members not only adapt to the challenges of war but also form new moral and ethical standards. Their dominant values – patriotism, collectivism, and professionalism – are the foundation for effective service and maintenance of high moral resilience. Extreme conditions contribute to the transformation of orientations, making women in the Armed Forces of Ukraine an important element of the country's overall defense capability.*

Conclusions. *The obtained results can serve as a platform for developing new research projects, improving the social adaptation of female service members, and integrating Ukraine into international gender initiatives in the military sphere.*

Keywords: *combat experience, female service members, patriotism, professionalism, psychological resilience, Russian-Ukrainian war, value orientations.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.